СВОБОДА — SVOBODA

УКРАЇНСЬКИЙ ДНЕВНИК — UKRAINIAN DAILY

УРЯДОВИЙ ОРГАН ЗАПОМОГОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ АМЕРИКИ — OFFICIAL ORGAN OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.

ТРИ ЦЕНТИ. РІК XXXI. Число 181. Джерзи Сити, Н. Дж., субота, 4. серпня, 1923. — VOL. XXXI. No. 181. Jersey City, N. J., Saturday, August 4, 1923. THREE CENTS

ПРЕЗИДЕНТ ГАРДИНГ ПОМЕР.

ПРЕЗИДЕНТ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ УМЕР НАГЛО, КОЛИ ВСІ СПОДІВАЛИ-СЯ ЙОГО ПОДУЖАННЯ

САН ФРАНСИСКО, Каліфорнія, 2. серпня. — Президент Гардинг помер тут нагло нині о пів до осьмої вечером (о пів до 12-ої після нюйорського часу). Причиною смерти була апоплексія (параліж).

Смерть прийшла нагло та несподівано навіть для лікарів Президента. При його постели були тоді дві доглядачки хорого та жена Президента, котра читала видужуючому часописи. Нечайно по всему тілі Президента перейшла дрож. Заляк[а]на послугачка вибігла з комнати шукати за лікарями. Коли надійшов прибічний лікар Президента, Гардинг ще жив, але не був при памяти. Ратунку вже не було ніякого. І Президент помер скоро потім.

Смерть Президента наступила нечайно, коли всі вже сподівалися його скорого одужіння. Якраз нині минає тиждень від занедужання Гардинга. Захорів він спершу на затроєннє жолудка, з якого розвинулися початки запалення легень. Завдяки пильній лікарській помочи хорий вже почав приходити до себе, і власне сьогодня сполудня лікарі видали многонадійний бюлетин. В хвилі смерти Президента в одній комнаті його готелю громада ґазетярів ждала на урядовий комунікат про здоровлю Гардинґа, який після сподівання всіх мав бути ще ліпший, як пополудневий. Місто сього дістали офіціяльне звідомлення про смерть.

Вістка про смерть розійшлась блискавицею по місті та по цілих Злучених Державах. До готелю поспішили сейчас міністри Гардинга, які їхали з ним, ґенерал Першинг та мейор міста Сен Франциско. Вони й видали комунікат про смерть від апоплексії.

ПРЕЗИДЕНТОМ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ СТАВ КАЛЬВІН КУЛИДЖ

Зі смертю Гардинґа президентом Злучених Держав стає його дотеперішний заступник Кальвін Кулидж.

Сей покищо ще не зложив присяги на свій новий уряд.

КОНФЕРЕНЦІЯ ФАРМЕРСЬКИХ БЮР

ОЛБАНІ, Ню Йорк, 2. серпня. — Нині розпочалася тут дводнева конференція Федерацій Фармерських Бюр північно-східної частини Злучених Держав.

Конференцію отворив голова Бюр, зазначуючи в своїй промові суперечність межи інтересами робітників та фармерів. На тій основі заявився він проти політичної злуки межи фармерами та фабричними робітниками.

Рівночасно з тою конференцією відбувається конференція орґанізації фармерських жінок. Ся конференція застановлялася першого дня над поборюванням розвішування вивісок по селах зі шкодою для красних околиць.

СТРАЙК ТРАМВАЄВИХ РОБІТНИКІВ В НЮ ДЖЕРЗІ

ТРЕНТОН, 2. серпня. — Другий день великого страйку трамваєвих робітників стейту Ню Джерзі, на котрий вийшло кілька тисяч робітників, перейшов спокійно. Для перевозу публики вислано великі автомобілі („баси"). Провідники страйку звернули увагу робітникам, працюючим на сих автах, що своєю роботою вони помагають ломити страйк.

ЗА СКОРОЧЕННЄМ РОБОЧОГО ДНЯ В СТАЛЕВІМ ПРОМИСЛІ

НЮ ЙОРК, 2. серпня. — Зарядчики сталевих підприємств постановили зменчити робочий день в сталевім прамислі.

Робочий день в сьому промислі виносить ще й досі 12 годин, дарма що таку довжину закинули вже давно другі промисли. 12-годинний день праці в сталевому промислі викликував час від часу острі протести не лишень робітників, але й суспільних діячів.

ЗА ЗБІЛЬШЕННЄМ ВОЗДУШНОЇ СЛУЖБИ

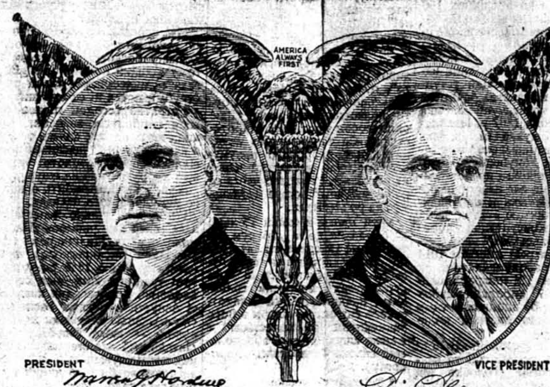
ВАШІНҐТОН, 2. серпня. — Морське Бюро Летництва виробило плян розширення воздухоплавства та предложить найблизчолу конгресови начерк нового закона про сю справу.

ЛІКАР ПОДАЄ ДО ПУБЛИЧНОГО ВІДОМА СВІЙ ЛІК НА ЦУКРОВУ НЕДУГУ

НЮ ЙОРК, 2. серпня. — Кр. Макс Кан, низчий професор на медичнім факультеті Колумбійського університету та лікар шпиталя Бет Ізраел, подав до публичного відома, з чого складається оголошений недавно його лік на діябетес (цукрову недугу). Відкривець ліку описує його яко штучно спрепарований товщ, який не дозваляє цукрови нагромаджуватися в тілі людини. Лік називається інтарвіна.

СТРАШНІ СПЕКИ В ПІВДЕННО-ЗАХІДНІЙ ЧАСТИ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ

ОКЛАГОМА СИТІ, Оклагома, 2. серпня. — Помимо вітру теператури в сьому стейті дійшла до 115 степенів Фаренгайта. Спека робить великі шкоди на полях кукурузи та бавовни.

Покійний президент ВОРРЕН Ґ. ГАРДИНҐ (29-ий президент).

Новий президент КАЛВИН КУЛИДЖ (30-ий президент).

„ПРОВИДІННЄ" В СПРАВІ ІМЕНОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕПИСКОПА ДЛЯ АМЕРИКИ.

На піврічному засіданню головної управи „Провидіння" в Филаделфії, Па., яке відбулось в днях 25. і 26. м. м., ухвалено вислати меморіял до римського папи в справі іменовання нового епископа для Українців-католиків в Злучених Державах.

До меморіялу мають бути долучені підписи відділів Провидіння.

ФОРД.

Форд каже, що не хоче бути президентом Злучених Держав, бо має більший джаб.

Сей джаб се виріб автомобілів і троків. Денно він виробляє тепер 6,900 автомобілів, або місячно понад 200,000 автомобілів, а річно майже 2½ міліона автомобілів.

Він зачав робити автомобілі тому 20 літ і досі зробив понад 8 міліонів автомобілів, а в маю, 1924, число вироблених автомобілів в його заводах досягне 10 міліонві. Се велике число, коли зважити, що в цілих Злучених Державах є всего 14 міліонів автомобілів.

Досі він доробився 750,000,000 долярів, а як поживе і попрацює ще 10 літ (тепер має 60 літ), то може мати і тир біліони долярів майна.

Вже тепер він найбогатший чоловік на світі і таким може лишитись до смерти.

Чиж се не більший джаб від джабу президента Злучених Держав?

БОЛЬШЕВИЦЬКІ ЗАКОРДОННІ КОНЦЕСІЇ.

З Риґи доносять до „Таймсу", що советські офіціяльні жерела доносять про приїзд до Петербурга групи англійських промисловців, які хочуть добути лісові і рибні концесії в мурманському рейоні.

ПИСЬМЕННИ З ГАРНИМ ПОЧЕРКОМ ПИСЬМА.

Більшість письменників має поганий почерк письма. Олександер Діма, славно звісний французький письменник (автор повісти: „Монте Хрісто" „Тут мушкетери" і ин.) мав незвичайно гарний почерк. У своїх споминах пише, як із провінції прибув до Барожа, найперше до ґенерала Фоя. Цей казав йому написати свою адресу. Коли Діма написав, ґен. Фоя так одушевився його гарним почерком і зараз післав його до Орлеанського князя і Діма одержав заняттє у нього.

В РУМУНІЇ БОЯТЬСЯ ШЕКСПІРА.

Цензурні власти в Румунії позволили висавляти траґедію Шекспіра „Гамлет" лише з пропуском славного монольоґа. Бо монольоґ — сказано в мотивуванню цензури — заохочує до революції. Та це не вперве поступила так румунська цензура і не лише з „Гамлетом". Заборонено виставу „короля Ліра" тому, що король Лір зважився… збожеволіти!

„УКРАЇНІЗАЦІЯ" НА ПОЛТАВЩИНІ.

Московська большевицька ґазета „Правда" повідомляє, що на Полтавщині розпочата постепенна українізація советського апарату. Суд переходить на українську мову. Переписка з повітами проводиться виключно українською мовою Розроблюється плян українізації висшої школи.

РЕКВІЗИЦІЯ КИЄВСЬКОЇ ЛАВРИ.

„Русспрес" повідомляє: Харківські советські часописі повідомляють, що 27ого червня с. р. Києвська Лавра з усім своїм майном передана виділови народньої освіти.

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСКОВИЙ ЖУРНАЛ.

В недалекому часі має вийти з друку 1. ч. воєнно-наукового журналу **„Табор"** під редакцією ґенерального штабу ґенерал-хорунжого В. М. Куща, ґенерал-хорунжого М. О. Капустянського і професора В. К. Прокоповича. Журнал має метою досліджуваннє здобутків світової війни і нашої визвольної боротьби та ознайомлення з найновійшими винаходами з царини воєнної техніки, взагалі освітлення всіх галузий воєнного діла. В журналі згодились брати участь майже всі наші видатні військові керманичі і працьовники пера; також і видатні цивільні досліджувачі нашої історії (Наддніпрянці і Наддністрянці). Ціна журналу за один примірник 25,000 мп. пересилкою в Польщі. За кордоном 5 фр. французьких без пересилки. Адреса: Польска, Каліш, ул. Колейова 15, мешк. Хоробовского, для П. Шандрука.

КЛЄМЕНСО НЕ ХОзЕ ЩЕ ВІДМОЛОДНІТИ.

„Льопініон" доносить: Недавно явився у Клеменса (котрому тепер уже 83 роки) славний спіціяліст для відмолоджування, доктор Воронов. Предложив йому відмолодити його на основі своєї методи. „Ще ні!" відповів старий тигр Клемансо.

ЦЕРКВА НА ПРОДАЖ.

Громода міста Бордо (у Франції) є м. и. власником і одної церкви. Ця церква св. Ремія вельми стара; збудована в 10. столітті в чисто романському стилеві. Від французької революції, коли була продана вперве, аж до сьогодня служила за цловий маґазин. Тепір її продали за 50.000 франків, то є ще дешевше, як тому кілька літ, коли її продано за 107.000 франків.

АНҐЛІЯ ХОЧЕ АПЕЛЮВАТИ ДО СВІТА У СПРАВІ КРІЗИ В ЕВРОПІ

ЛОНДОН, 3. липня. — Британський премієр Стенлі Болдвин подав учера парляментови звіт про свої переговори з Францією і Бельґією.

Він заявив, що нема надії на порозуміннє у справі переговорів з Німеччиною, та що коли такий стан протягнеться, то Европа попаде в безвихідну руїну.

Він сказав про предложення, які він радив, щоб алїянти поставили Німеччині, зазначуючи, що їх подасть до прилюдного відома яко зазив до світа, щоби підпер британську політику.

Потому парлямент ухвалив відложити свою літню сесію.

НІМЕЧЧИНА ВИРАТУВАЛА АЛІЯНТСЬКИЙ СОЮЗ

ПАРИЖ, 3. липня. — В тутешніх поінформованих кругах заявляють, що Анґлія не зірвала з Францією лише на просьбу Німеччини.

У критичній хвилі німецьке правительство звернулось до Анґлії з прошеннем, щоб не зривала з Францією, бо тоді французька армія далі помаширує на Німеччину.

Тому англійське правительство не кинуло ще „антанти".

НАСЕЛЕННЄ В РУРЩИНІ ГОЛОДУЄ

БЕРЛИН, 2. липня. — Німецьке правительство має намір звернутись до американського правительства у справі прислання поживи для голодуючого населення під французькою окупацією в Рурщині.

ЗАТЯЖКИЙ ДЖАБ ДЛЯ ФРАНЦУСЬКИХ НАЇЗНИКІВ

ЕССЕН, Німечична, 3. липня. — Французи загрозили німецьким майнерам в Рурщині, що їх викинуть з рідної землі за те, що не хотять робити підчас роботи („пасивна резистенція"). Одначе се затяжкий джаб для французьких наїзників, бо німецьких майнерів в Рурщині є 600,000, а разом з родинами буде до 3,000,000. Викиненнє такого числа осіб потривало би цілі роки.

ЛОЙД ДЖОРДЖ ПРИЇДЕ ДО АМЕРИКИ

ЛОНДОН, 3. липня. — Тутешня преса повідомляє, що Лойд Джордж приїде сеї осени до Канади і Злучених Держав.

Він виїде з Анґлії 3. жовтня с. р. і поїде до Канади. Наперед буде в Торонто, Онт., промовляти на конґресі світового братства, а відтак поїде до Виннипеґу, Ман. Відтам поїде до Америки і буде в Дітройт, Шикаґо і Ню Йорку.

ПОЗИЧКА ШВАЙЦАРІЇ В АМЕРИЦІ

БЕРН, столиця Швайцарії, 2. липня. — Швайцарське правительство уповажнило швайцарське фінансове міністерство приняти американську позичку від фірми Дж. П. Морґан і Ко. в сумі $20,000,000.

Сеї позички вживе Швайцарія на купно поживи в Америці.

МУССОЛІНІ ПРО ФАШІСТІВ В АМЕРИЦІ

РИМ, 31. сипня. — Італійський премієр і провідник фашістів Беніто Мусоліні заявив, що він знає про сильний фашістський рух серед італійських еміґрантів в Америці. Він каже, що було би йому прикро, якби сим Італійці мали собі наразити Американців, але вважає, що рух фашістський в Америці конечний для боротьби проти комуністів. В Америці, казав він, є богато платних большевицьких комуністичних провокаторів, котрі „працюють" серед італійських еміґрантів.

УКРАЇНСЬКИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ ЗЇЗД

БЕРЛІН, 17. липня. (Вл. кор.). — Дня 11. сього липня у вільнім місті Данциґу відкрився перший звичайний зїзд усіх українських студентських орґанізацій західних земель України та еміґрації, обєднаних у „ЦЕСУС-і" (Центральнім Союзі Українського Студентства).

На зїзд прибули делеґати від 13 українських студентських орґанізацій, а саме: від Львівського „Профоруса", Данциґської „Основи", „Спілки Студентів-Українців" та „Академічної Громади" у Німеччині, від „Січий" у Ґраці та Відні, від праських орґанізацій „Українська Академічна Громада", „Громада студентів-іміґрантів з Великої України", „Союза північно-західних земель України" й т-ва „Громада", від „Молота" в Леобені, „Каменярів" у Пшібрамі та варшавського „Союза". Разом прибуло 35 делеґатів, які посідають 87 мандатів і репрезентують до 4,500 душ орґанізованого українського студентства. Урочисте відкриття зїзду відбулось у присутности представників українського громадянства та німецького студентства в Данциґу. На привітаннє делеґата німецьких студентів п. Аркаса відповів представник берлінської „Спілки" студент Кожевників.

По закінченню урочистих церемоній зїзд перейшов до звичайної праці. Обрано комісію для провірки мандатів, а згодом вислухано звітів поодиноких делеґацій.

Про загальний хід праць зїзду читачі „Свободи" дістануть у своїм часі докладнійший звіт.

"SVOBODA" (LIBERTY)
FOUNDED 1893.
Ukrainian newspaper published daily except Sundays and holidays,
at 83 Grand Street, Jersey City, N. J.
Owned by the Ukrainian National Association, Inc.

Edited by Editorial Committee.

Entered as Second Class Mail Matter at the Post Office of Jersey City, N. J. on March 30, 1911, under the Act of March 3, 1879.

Acceptance for mailing at special rate of postage provided for in Section 1103 of the Act of October 3, 1917, authorized July 31, 1918.

SUBSCRIPTION RATES:		ПЕРЕДПЛАТА.	
Three cents the copy.		Поодиноке число три центи.	
One year	$ 7.00	На рік	$ 7.00
Six months	$ 3.75	На пів року	$ 3.75
Three months	$ 2.00	На три місяці	$ 2.00
Foreign and Jersey City Rates.		В Джерзи Сіті і заграницею.	
One year	$10.00	На рік	$10.00
Six months	$ 5.00	На пів року	$ 5.00
Three months	$ 2.75	На три місяці	$ 2.75

За кожду зміну адреси платиться 10 центів.

Телефон „Свободи": 498 Montgomery. Вел. У. Н. Союза: 1838 Montgomery.

За оголошення редакція не відповідає.

З Канади належить висилати гроші лише на т. зв. Foreign Money Order.

Адреса: "SVOBODA", 83 GRAND STREET, JERSEY CITY, N. J.

ПРЕЗИДЕНТ ГАРДИНГ.

Нагла смерть президента Гардинґа покриває жалобою все населення Злучених Держав. Весь американський народ без ріжниці політичних переконань сумує з приводу сьої смерти. Навіть політичні противники поражені нею, немовби помер хтось з приятелів.

Причиною сього не тільки те, що в могилу сходить найвисший урядник американський републики. З сього приводу для Злучених Держав не може грозити ніяка небезпека: ся република утверджена так твердо, що й смерть найвисшого урядника її основ не потрясає.

Причиною глибокого загального жалю з приводу смерти є без сумніву особливі прикмети Покійного. Хоча на найвисшім становищи, на яке може поставити американський народ, Покійний все держався просто, хоча гідно. Неосліплений своєю великою владою він лишився на далі звичайним американським горожанином, хоча вони його проголосили першим спомежи себе. Він ніколи не представляв зі себе полубога, якого провід є важнійший як добро народа. Він мав велику горожанську відвагу сказати своїм співгорожанам, що їх загальні політичні упередження не відповідають потребам народа.

Доля не дала йому докінчити праці. Через те може в історії Америки він не буде міг бути такою великою особою, якою був би, якби міг доконати того, що задумав. Та мимо свого передвчасного зходу зі сцени його затямлять яко першого межи рівними, — найбільша слава, якою демократичний народ може наділити своїх великих покійників.

СОЮЗ ВИЗВОЛЕННЯ БІЛОРУСИ

Для боротьби з ляцькою неволею, в яку після ризького миру попало близько двох міліонів Білорусів, недавно утворився в Европі „Союз Визволення Білоруси". Закордонна делеґація цього союзу звернулась до своїх земляків в Америці та Канаді з такою відозвою:

„Білоруси Америки та Канади!

Там, на полях рідної Гродненщини, Виленщини, Минщини — панує польський пан і земля стогне під чоботом польського жовніра. Ваші рідні місця, ваші брати й сестри, ваші батьки й матері опинились у неволі, яка гірша від кріпацтва.

Давнійше за царського ладу польський дідич боявся занадто виявляти свою владу над „хамом-бидлом", бо над ним був ґубернатор — влада ворожа до селянського люду, але й ворожа до польського пана. Нині становище в сто раз гірше, бо польський дідич сам собі й пан, і ґубернатор, і воєвода, і судля. На наші землі варшавський уряд призначає не кого иншого, а тільки місцевих панів на вищі посади й підпанків на низчі поліційні та адміністративні посади.

Річ нечувана з часів середньовіча й можлива тільки, як знущання Польщі над слабою, виснаженою від війни Білорусю. Повертаючі з голодної Росії збігці, хорі на тиф, дизентерію, цинґу, застають свої хати обсадженими й мусять жити зимою в землянках. Вони засуджені на неминуче вимирання. Про терпіння нашої батьківщини злочинно мовчать. Тиснуть білоруського селянина з землею, обдирають непосильними податками, вирубують народне богацтво — ліси. Нашу гордість — Біловіжську пущу — віддано закордонній компанії в аренду на вируб. На злиднях білоруських сел і хуторів Польща будує у Варшаві палати й утримує сотні блискучих посольств.

З селян деруть останню худобу, гонять на кінські повинности — вози польських офіцерів з повіту в повіт на сотні верст. Забивають дошками православні церкви (з 550 церков закрито 360). Католикам-Білорусам велять молитись по-польськи, їм кажуть, що тут Польща, а не Білорусь, що вони повинні слухатись Варшави й начальства. Всіма цими заходами руйнують і тіло й душу білоруського народу.

Що робити? До кого йти за правом і судом? Звертались до варшавського уряду — виходило те саме, що й за царя: карні відділи, вязниці, розстріли. Посилали меморандуми до Ліґи Націй та до західних держав — але вони залишались глухими до терпінь нашої батьківщини. У поодиноких місцевостях не витримували й спалахували місцеві повстання проти окупантів, але ці повстання польське військо кріваво приборкувало, повставші села палило.

Не можна стерпіти панування польської шляхти на Білоруси, але й не можна боротися з ним неорґанізовано, поодинці. Треба повести систематичну працю й підготовити до боротьби цілу білоруську людність. Потрібна вперта орґанізація цілими місяцями, а може й роками, щоб ударити цілою силою й повідрубувати польським панам їх ціпкі пальці. У польській державі непольських і ворожих до Польщі елементів є до половини цілої людности держави.

Для такої впертої, методичної та остаточної боротьби вірні сини своєї батьківщини в Білоруси під Польщею заложили „Союз Визволення Білоруси". До цеї орґанізації вже приєднались десятки тисяч членів, і народня білоруська могутня сила росте з кождим днем. Під польською окупацією, потай од ворогів, творимо нашу народню армію, яка в слушний час скине ярмо чужої „смертельної для нас неволі".

Під цею відозвою могли би з чистою совістю підписатись і тих 7 з лишнім міліонів Українців, що попали до ляцької займанщини. На ґрунті цеї відозви сама собою встановлюється спільність українсько-білоруської тактики супроти Польщі.

РОЗҐАРДІЯШ В ПОЛЬЩІ А ГРОЗА НОВОЇ ВІЙНИ.

(Ориґінальна допись „Свободи" з Відня).

[„Пшедмуже Европи". Муринська етика а „вархольство". Ліберум вето. Вітос в союзі з Хеною. „Рзній го поволі, бо то бил добри пон". Хенська часопись нагадує Мазурам 1846 рік. Спір між Шептицким а Пілсудским. Пілсудскі каже себе „цаловаць в д..." Шептицкі визиває його за се на дуель. Пілсудскі виступає з війська. Пир в його честь і його промова. Як хорих тінь його слідила. Тра влізти в болото, щоби зазнати слави. „Польска орґанізація вольносці" і її відозва. „Конфедерація народова польска" і її орґанізація. Король і королева румунські в Польщі. Польський кандидат на укр. гетьмана. Вітос вже краватку купив. „Вітоса хустечка до носа". Поїздка польських офіцирів в Румунію. Сила польського війська і муніції у Сх. Галичині. Хмари від заходу готуються на большевію. Мужицькі чуби в небезпеці.]

„Баєчни, хоць шельмовскі бил
тен наш нарук!"
С. Віткевіч (Мисли).

Поляки — се народець юрний, горячий і дуже високо себе цінячий; вони і „рицерскі", вони і „толерантні", вони й були „пжедмуржем заходней Европи". Кождий Поляк уважає себе за щось висшого покликаного Богом і історією до великих діл. Коли переглянути польську історію за послідних 150 літ, то ми цілком майже не бачимо змагання міщанства (буржуазії) зі шляхтою (феодалами), що було властне змістом внутренної історії західних народів. Дуже малі сліди уступства на річ міщанства бачимо в польській конституції 3. мая 1791 р., а коли 1807 р. Наполеон І-ий збудував їм „велике княжество варшавське" то з ласки шляхти допущено до сойму вправді також і представників буржуазії, але властивої боротьби клясової між міщанством а шляхтою — так, якби і не було. Конституцію „королівства польського" сотвореного на конґресі мировім 1914 — уложили знову шляхтичі так гарно, що на 121 послів до сойму — було 71 вибираних шляхтою а лише 50 вибираних тими міщанами, що платили податок...

Наколи в західній Европі рвучеся до еманципації та власти міщанство (головно під проводом інтеліґентних кругів, т. зв. середної кляси) зводило геройські прямо борби з представниками старого феодального ладу, котрі помимо великої французької революції старалися за всяку ціну ратувати бодай більшу частину старих позицій, — то у Поляків всього того майже не видно. Противно — і виростаюча буржуазія старається що змога врости і самій в шляхотський стан, а уряд за польського королівства (18151831) досить охотно надавав шляхотство всім, що визначились своєю інтеліґенцією, і взагалі вибились наперед. Не дуже то й приємно було сим свіжим шляхтичам між „уродзонимі", котрі на них згори дивились, та прозивали „доробкевичами", „парвенюшами" а то й „ликами" але свіжо спечені терпіли, женились з убогими шляхцянками і переймали не лиш спосіб життя але й світогляд шляхотський, тимто й не диво, що шляхта нпр. у Галичині навіть за конституційних, австрійських часів грала таку велику і впливову ролю. Поманувши се, що вона дуже „добре" уміла пильнувати свого станового інтересу у Відни підчас укладання ріжних конституцій та законів виборчих, вона і взагалі тішилася у галицько-польській суспільности безмежним авторітетом, а титул „обирательˮ або „власціцель венкших поседлосцеˮ вистарчав, щоби двері усіх урядів самі отвирались перед носичем такого титулу, а параґрафа австріяцьких законів самі від себе перекручувались у другий бік.

Зосібна польсько-австрійська бюрократія переймала задушевленнем погляди і навіть манери шляхотські, а факти, як сей, що ріжні великомійські колтуни, як та преславна львівська „стшельніця" прибирались на ріжні „народове шопкі" в шляхотські контуші та привязували себе до кривих шляхотських карабель — доказують найліпше куди зміряли їх думки, симпатії та мрії.

Шляхотська фума, нетолеранція, зарозумілість та нелюдяність — перейшла в кров і кість польської інтеліґенції, а з тим і та преславна муринська мораль, котра каже: „добрам є — коли я другому жінку заберу; злом, коли мені хтось жінку забере". Бють Поляка — се зле, а бє Поляк другого, то се „цалкем цо іннего". І ті етичні засади так цупко держаться ляцьких голов, що коли такому Ляшкови спокійно, льоґічно ясно, як на тарели докажете, що сеж шреці цілком очивидно муринська мораль — то він зі щирим і правдивим здивованнем витріщить на вас очи. Бо і якжеж можна навіть припускати щоби загальні, моральні правила відносились і до нього, Поляка, істоти надзвичайної, бо приналежної до Польщі, котра преціж була **„Христусем народуф"!**

Одною з найбільше характеристичних признак польського характеру є се славне польське **„вархольство"**, що є вицьвітом найкрайнійшого індівідуалізму. „Поляк на заґродзє — рувни воєводзе! Кто мі ма до розказу!" Най чорт бере справу загальну, най вороги розбирають вітчину! Се „фурда моспане!" Коли се дотикає безпосередно його клясового інтересу. І тільки з такого „вархольства" могла виродитися та предивна інституція „ліберум вето", після котрої ніяка ухвала польського сойму не могла бути правосильною, коли лише один посол проти неї запротестував. Се тепер прямо непонятне для здорового розуму, але так було в Польщі через пару сот літ, і головно через се „ліберум вето" стара Польща мусіла розлетітись.

Хотя однак в новій Польщі — бодай як доси „ліберум вето" ще не заведене, то зато инші гарні прикмети шляхотської вдачі лишились, а крім „уродзоних" шляґунів головними представниками шляхотського світогляду разом з його знаменитим „вархольством" є власне вшехпольські або польські ендеки (національні демократи).

І з тими то ендеками, а далі зі шляґунами та клерикалами заключив Вітос, голова людовців союз, на підставі котрого він і став президентом міністрів.

Тамті праві польські партії називають коротко „хеною" і дуже інтересним є подивитись, як то „хена" відноситься до свого союзника, то є до селянства репрезентованого в соймі в переважній части партією Вітоса.

Наведемо тут для ілюстрації що пише про польське селянство „Курєр варшавскі", півофіціяльний орган ендеків. Для зрозуміння поданого тут понизше цитату мусимо запримітити, що „Веселє" се є така штука театральна написана перед чверть століття Виспянським, в котрій він представляє минувшість та теперішність Польщі і старається подати також вскази на будуче. Дуже много натяків робить автор у своїм „Веселю" на різню, яку устроїли хлопи-Мазури на польських панах в 1846 р. з нагоди повстання тих панів проти Австрії. Є то дуже інтересна справа і варта би про неї осібно поговорити. Тоді Мазури вирізали велику силу шляхти, мстячися на ній за віковічні знущання на панщині. Притім допускалися не аби яких звірств: молотили ціпами на смерть, пробивали вилами, а декотрих, що більше їм далися взнаки клали поміж дві дошки та різали поперек пилкою. Звідси то і походить та польська поговірка: **„Мацек! А рзнійзе го поволі, бо то бил добри пон!"** Єще характеристичнійшою є ось який краковяк, що його з тої нагоди Мазурі зложили:

„Виґралі, виґралі ці насї панове,
Виґралі ойцизне цепамі по глове.
На гардзьолку сенде, флякуф
[видобенде,
На мейсцу шляхціца сам шляхціцем
[бенде".

Треба знати і се, що Мазурі тоді, в 1846 р. тай ще десятки літ пізнійше — не уважали себе цілком за Поляків. Вони про себе казали „ми людзє цесарсци" а про панів-шляхту говорили що се „Польци" або „цярахи".

Той 1846 рік — се у Поляків страшенна рана; вони любять прозивати Українців „гайдамаками" за різню в Умані 1768 р. але дуже їм прикро коли їм пригадати 1846 рік, та Мазура Шелю, що тоді проводив над тими „цесарскімі людзьми". А-ле і самі Поляки любять час до часу бризнути в очи польським селянам Шелею та тою „рабацією", як сего примiром є ось які слова „Курера варшавського":

„Хлоп потенґо ест і Ґаста. Потенґо то правда, але потенґо неґативно, деструкцийно, пшецівпаньствово". (Дальше подаємо в перекладі).

„Бо не лише, що дере лико з цілої решти суспільности, що з захланною нічим неповздержною жадобою, без огляду на інтерес вітчини — бажає загорнути все для себе, але ще крім того всього він викручуєся від плачення податків.

„Не передвиджував Виспяньскі такої могучости польського хлопа у воскресшій Польщі. І тому славний його вірш з „Веселя": „мялесь хаме злоти руґ (трубу), остал ці се єно шнур" — стратив сегодни цілковито своє символічне значенне, бо коли як коли, але власне тепер є наш „кмйотек" щасливим посідачем справді „золотої трубки", а в руках має не шнур, але „пасоќ", котрий робить з нього немилосерного ласкаря.

„В подібний спосіб перестаріласє тепер вже розмова „Пана-молодого" з „Господарем" (на „Весілю" Виспяньского) про галицьку різню 1846 року, котрої традиція жиє доси серед хлопства. „До сегодня хвалять ті запусти" — каже господар (хлоп). Знаю се тільки з оповідань — каже Пан-Молодий (інтеліґент) але стережуся всяких досліджувань про се, бо се затроювало би мені думку про польське село. „Мисьми вшистко запомнелі; мего дзядка пілон ржнелі, мего ойца ґдзесь задзьгалі (закололи), скрвавйонего пшез люд (лід) ґналі". Ті спомини не дають супокою Панови-Молодому, так як ще і тепер глядячи на хлопів він побоюєся що: „то цо било, може пшийсць".

„І так прийшло! А прийшло сто разів гірше і більше грізне, як та страшенна галицька різня, за „цісарські" австріяцькі серебренники! Бо в р. 1846 вирізало хлопство шляхту лише в однім повіті (різало і в других! — Др. К. Тр.) — наколи тепер всемогучі хлопи чигають на панську землю при помочи революційної „аґрарної реформи" і через се робять смертельний замах на цілу польську шляхту в цілій републиці, через що обнижують рільничу культуру в краю, зменшують його добробит, та фінансово його ослаблюють".

Ось як пише орган спілки — „Хена-Вітос" про польських селян, на котрих власне Вітос опирається!

Для зрозуміння попереднього уступу з „Веселя" наведу, що його написав Виспяньскі з нагоди весіля польського поета Люцияна Ридля з мужичкою-Мазуркою з Броновіц під Краковом. Також польський маляр Тетмаєр оженився з тамошньою Мазуркою, і тоді пішла була в Броновіцах така модя на краківських паничів, що Мазурки не хотіли були іти заміж за простих хлопів а ждали на паничів з Кракова.

(Конець буде).

ЩО Є НАЙВАЖНІЙШОЮ СПРАВОЮ НА МІТИНҐАХ?

На мітинґах відділів У. Н. Союза повинна бути одна справа все найважнійшою.

Се справа приєднання для відділів і для У. Н. Союза НОВИХ членів.

Сю справу повинні на кождому мітинґу підносити урядники або поодинокі члени.

Слід усе спитатись усіх присутних, хто і кілько приєднав нових членів.

При замкненню мітинґу уряд відділу повинен все сказати членам, чи їх громада побільшилась сим разом, чи ні. Як побільшилась, так треба дбати, щоб і на другий раз було так, а як ні, так, щоб було інакше.

Як так усі наші відділи віднині дбати-муть про себе і про весь Український Народній Союз, то певно, що на слідуючій конвенції весною 1925 року будуть могти виказатись великим успіхом.

ПОЛЬСЬКА „АМНЕСТІЯ".

ВІД АМНЕСТІЇ ВИКЛЮЧЕНЕ УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСКО И УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІҐРАЦІЯ.

(Від власного кореспондента).

Я вже писав Вам про те, що з приводу означення східних границь Польщі Радою Амбасадорів польський сойм радить над законом про амнесттію.

Вже тоді, на основі проєкту закона про амнестію я зазначив, що є се чиста комедія, яка має показати перед світом польську „великодушність", але рівночасно оставити двері, якими кождого Українця, що на думку Поляків провинився проти польської держави, можна би завести до тюрми або й на шибеницю.

Тепер закон про амнестію вже ухвалений і все те, що я про польську „амнестію" тоді писав, справдилося в як найширших розмірах. Через цілий закон проходить червоною ниткою тенденція: виключити від амнестії всіх тих Українців, що вели боротьбу з Польщею за державну незалежність українських земель.

Найліпше характеризує ту польську „амнестію" 6-ий артикул, який звучить:

„В границях, зазначених в отсім законі, пускається в непамять і прощається провини, що випливають виключно або в переважній мірі зі спонук національних, політичних, релігійних, суспільних або суспільно-господарських.

„Дарується кари, оречені за ті провини, без огляду на їх рід і вимір. Карне поступування не буде переводжене, а розпочате буде припинене.

„ОДНАЧЕ ПОВНА АМНЕСТІЯ, ОЗНАЧЕНА СИМ АРТИКУЛОМ, НЕ ВІДНОСИТЬСЯ ДО НАВМИСНЕХ ПРОВИН, ЯКІ СПРИЧИНИЛИ АБО ПО НАМІРАМ СПРАВЦЯ МОГЛИ СПРИЧИНИТИ: ПОЗБАВЛЕННЄ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ, ТЯЖКЕ УШКОДЖЕННЄ ТІЛА АБО ЗДОРОВЛЯ ЛЮДИНИ, АБО УШКОДЖЕННЯ ЧУЖОЇ ВЛАСТИ В БІЛЬШІМ РОЗМІРІ АБО В УМОВАХ ОСОБЛИВО НЕБЕЗПЕЧНИХ.

„ЩО-ДО ОСІБ, ЯКІ, ДОПУСТИВШИСЯ ПРОВИН, ЩО ПІДХОДЯТЬ ПІД ПОВНУ АМНЕСТІЮ НА ОСНОВІ СЬОГО АРТИКУЛУ, ВИЇХАЛИ ПОЗА ГРАНИЦІ ДЕРЖАВИ АБО ТАКІ ПРОВИНИ СПОВНИЛИ ЗА ГРАНИЦЕЮ І ДО 15. МАРТА 1923 ВКЛЮЧНО НЕ ВЕРНУЛИ В ГРАНИЦІ РІЧИПОСПОЛИТОЇ, — КАРНЕ ПОСТУПОВАННЄ НЕ БУДЕ РОЗПОЧАТЕ, А РОЗПОЧАТЕ БУДЕ ПРИПИНЕНЕ ТІЛЬКИ НА СНОВІ ЗАРЯДЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА РІЧИПОСПОЛИТОЇ, ВИДАНОГО ДЛЯ ПООДИНОКОГО ВИПАДКУ."

Прочитайте уважно останні два уступи 6-ого артикулу, а побачите, що вони мають за ціль виключити від амнестії всіх Українців, які боролися проти польського наїзду на українську землю.

чевидно, хто попав у польські руки, той згинув від польської кулі або на польській шибениці або в польських таборах смерти, або мучиться в польській тюрмі. До сеї ґрупи Українців амнестія взагалі могла би відноситися тільки в тім випадку, коли вони ще не відбули кари, наложеної на них польським судом, або коли ще знаходяться в слідстві.

Далеко більша ґрупа Українців, до яких могла би відноситися амнестія, се ті, що знаходяться на еміґрації, поза межами польської влади.

Щоби й тих, які знаходяться в польських тюрмах (чи в слідстві чи як засуджені), і тих, які знаходяться на еміґрації, виключити від амнестії, на се придумано ТРЕТІЙ уступ шестого артикулу. В сім уступі вичислено ряд вчинків, які не підходять під амнестію. Всі ті вчинки: позбавлення життя, тяжке ушкодженне тіла або здоровля, ушкодженне чужої власности в більших розмірах або в умовах особливо небезпечних, — такі, які власне є неминучі підчас війни, як також у т. зв. ірляндській боротьбі, яку вели українські боєві орґанізації в Галичині минулого року.

Кождому військовому старшині можна закинути, що він допустився одного з таких вчинків всупереч воєнному праву, кождому жовнірови також само. Кладу натиск на слово: ЗАКИНУТИ, — бо се вистане на те, щоб польський суд його засудив. Так само, коли вбито або поранено аґента польської окупаційної влади чи зрадника з українського табору, то се для польського суду вистане, щоб всіх підозрілих, навіть не доказавши їм вини, засудити.

Отже всі ті Українці, що або служили в українській армії або брали участь у тогорічній ірляндській боротьбі, і доси знаходяться поза границями Польщі, — можуть бути певні, що як тільки вернулибися, польські суди перше всего постараються підтягнути їх під ті злочини, які є виключені зпід амнестії.

Але є на еміґрації люди, які не воювали, не брали участи в ірляндській боротьбі і яких під висше наведені злочини не можна підтягнути. Се — члени Уряду і взагалі політичні діячі. Для них знов придумано четвертий уступ шестого артикулу. Нехай, що їх „злочини" підходять під амнестію. Але вистане, щоби суд розпочав проти них слідство, а тоді те слідство може бути припинене тільки на основі „акту ласки президента польської держави". Значить, кождий з них мусить перейти через ярмо упокорення, мусить особисто просити президента польської держави о амнестію.

„Так виглядає польська „амнестія".

В польськім соймі добре напятнував ту польську „амнестію" український посол Підгірський, виказуючи, що вона є актом пімсти на українськім народі за його боротьбу за державну незалежність, та пригадуючи Полякам усі їх злочини на завоюваних українських землях.

В проєкті статута для Галичини, який була виготовила мирова конференція в 1919 р., амнестія виглядала зовсім инакше. Було там коротко сказано, що за вчинки, сповнені в звязку з війною від початку світової війни аж до хвилі, коли той статут мав би обовязувати, ніхто не може бути потягнений до відповідальности. Така повинна бути кожда повоєнна амнестія.

За те Польща устроїла тільки негідну комедію.

Чергова задача нашої міжнародньої акції представити сей протиукраїнський закон про амнестію всім великим державам антанти, Союзови Націй, Міжнародній Унії Товариств Союза Націй, правительствам всіх инших держав і громадській думці світа. Нехай вони знають, як Польща виконує признану їй великими державами антанти суверенність над українськими землями.

Злочин треба назвати злочином. Хоч-би нас тепер не слухали, треба кричати. Прийде час, коли всі ті злочини впадуть на Польщу і розвалять її.

Прага, в липні, 1923. Др. Михайло Лозинський.

ПОСИЛАЙТЕ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД УКРАЇНСЬКИМ ҐАЗЕТАМ В ХОЛМЩИНІ І НА ВОЛИНІ!

П. Стах.

ЗЕЛЕНІ ЖУПАНИ

IV.

ЧЕРВОНЕ СОНЦЕ.

Сонце свободи зійшло уночі,
Червоне, як око шатана,
Сонце за морем стомилось, ждучи,—
Не ждало до рана.

В чорні тумани закохана ніч,
Сполохана, кинулась, виє,
Люто здіймає скрівавлений бич,
Од жаху шаліє.

Клаца зубами всесвітній дракон,
Клубками хвилюють гадюки,
Скинув заліза пробуджений Сон,
Випростує руки,

Хоче до Сонця у пітьмі дістать
І тоне в безодні крівавій!
В бурі червоній і знову бряжчать
Заліза іржаві.

В січі пощерблено гострі мечі, —
Чи здох-же ти, лютий драконе?...
Сонце свободи зійшло уночі —
Червоне-червоне!...

V.

„ДО ПОБѢДНАГО КОНЦА".*)

„Вперед! вперед!"—Вперед? куди?
На страту й смерть? За що? для кого?
Віками йшли та й далі йди
Задля „отечества" чужого?...
Царя ви скинули, сами-ж
Взяли в царя сокиру, ката
І гострите таємно ніж —
Встромити знов у спину „брата".
До переможної мети
Ладні ви йти по трупах братніх,
А потім в ярма запрягти —
Московські ярма! — всіх остатніх.
Та ні вже, ні! нема дурних!
К чортам „отечество і віру"!
Коли вже воля — то для всіх, —
То-ж не знущайтеся над міру!
Вилазь з окопів! Білий стяг
Тепер над нами хай замає:
За мить ми в німця у гостях, —
Не ворог він, — війни немає!
Вперед?... Який кричить то гад?
Доволі крови, жаху, грому!
На землю кріс! верни назад,
На вільні степи — додому!!!

VI.

ВДОМА.

У кого, у кого на полі яріє?
Не в кого-ж, як в пана!
А хом же на ризі мужицькій чорніє?—
Немає Івана.

А де-ж той, а де-ж той Іван забарився?
Десь кровю упився,
Ой десь загуляся Іван на війноньці
В чужій-сторононьці.

Чи прийде, чи прийде на раду додому,
Чи вбють де сірому?
аплаче гіркими матусенька рідна:
„Головонько бідна!
У пана, у пана давно зелеціє,
А наше марніє, —
Лежатиме вбога засмучена нива
Облогом і в жнива..."

*) Льозунг Рос. Тимчас. Уряду в 1917 р.

VII.

ВОРОТТЯ.

Не шум гуде,
Не гуркіт грому, —
Іван іде
З війни додому.

Іде він дні,
Іде він ночі,
Горять в огні
Запалі очі.

Нема шляхів —
То манівцями...
У серці гнів
Аж до нестями.

Летить в думках
З громами врівень,
Співа в руках
Червоний півень.

Гука Іван,
Гукає злидень.
„А де той пан?...
Ти тут?... Добридень!!"

VIII.

ПЕРЕКОТИПОЛЕ.

І покотилося степами
Огневе перекотиполе,
Гукало реготом-піснями:
„Вставай, замучена Воле!"

Гукнув Дніпро аж до Кубані:
„Чи ти ще, сестро, животієш?
Розбурхай силоньки останні,
Коли про доленьку ще мрієш!

І понесем у Чорне Море
В червоних хвилях, в білім шумі
Своє, вже виплакане, горе
У чужинецькім диким глумі!"

Гукнув Дніпро: „Агов-же, Дністре!
Розбий щербату долю пяну
І волі слово, слово бистре
Жбурни в Карпати аж до Сяну!

Нехай встає, кінець зневірі:
Козак Іван гуля степами!
То привітаймо-ж всі чотирі
Його прадавніми піснями!..."

IX.

МОСКВА.

Чи чули ви, що у Москві
Сказилась Воля?... Небилиця?...
Та „дже-ж" в московській голові
Сидить одвіку мотилиця!

Як тільки впав скажений цар,
То з неба Воленька злетіла.
Зрадів москаль: „Ребята, шкварь!
Тепер вже наша воля й сила!..."

Червоне Сонце уночі
Зійшло з народнім волі святом,
Та забряжчали знов мечі:
У сказі стявся брат із братом.

І голос вільного Дніпра
Почуто хижою Москвою:
„Яка гукає там мара?
Що? волі хоче?... А до бою!...

Коли є воля, то для нас,
А ви — суть бидло, а не люди:
Було так здавна повсяк час,
Тепера є і далі буде!!!"

X.

„КОМУНІЯ".

І сів Іван
На панський лан:
„Тепер, хоч вбийте, не зійдуся!
Більш не скорюсь,
А одібюсь
І від поміщика, й буржуя!..."

Як став гетьман —
Пустив туман
Про самостійну Україну
Та мужикам
І тут і там
Чухрав за панську землю спину.

Схопивсь Іван,
Як ураган, —
На смітник викинув гетьмана
І німця з ним:
„Така усім
Катам від мене буде шана!..."

Аж гульк: в гаман
Уже не пан,
А комуніста суне руку.
Підкравсь кацап,
За горло —хап! —
„Я покажу тобі розлуку!"

Попавсь Іван
„На басаман", —
На квит повірив москалеві, —
І знов упав...
Крізь сон шептав:
„Нехай! довліє злоба дневі..."

XI.

СОН.

Заснув Іван. А чорні хмари
В червоній заграві ідуть
І Суд несуть...
І взрів Іван сон-мари.

З незнаних цвинтарів-могил,
Де не зосталось вже Хрестів і сліду,
Де правив здавна панахиду
Хіба лиш сам Сатанаїл
І згадував кріваві свята,
Коли там різав Каїн брата
За панське кодло і жидів, —
З могил незнаних без хрестів
Один по одному встають
Незнані люди,
І сльози річкою течуть
З очей на висхлі, впалі груди.
„Хто ви, нужденні кістяки?" —
Іван питає.
— „Ми—лицарі..."—Іван не знає...
„Ми — мужики,
Такі-ж саміські небораки,
Що вже не мали більш снаги
Носити панські ланцюги,
І всі пошились в гайдамаки...
А Каїн з півночи прибув,
Замордував нас силу,
Загнав в могилу,
А хто лишивсь—тих знов закув,
Розлив гірких, червоної сторіки,
Живих запріг
Орати панський переліг
Навіки..."
— А чи навіки-ж? — „Так...
На ріднім полі
В тяжкій неволі
Поліг козак.
А ви, ледачі, всі заснули
І все святе,
І навіть те,
Хто ваша Мати, вже забули!"
— А де-ж вона?... —
— — — — — — — —
І розступилися примари...

Розвіяв вітер чорні хмари,
І запишала скрізь весна.
Зелений Шум гудів Дніпром.
Яріли ниви,
І соняшні врочисті співи
Котились полем і селом.
Зелений ліс дзвенів піснями.
Пірнули весело хатки,
Як лебедята, у садки
І заквітчалися вінками.
Незримі всюди вівтарі
В раю препишному, святому
Курились Сонцю молодому...
А на горі
На славній тій горі Чернечій,
Де від турбот,
Жалів пекельних і скорбот
Спочило серденько Предтечи,
Стоїть —
Над всім панує хрест високий.
Над ними — небесная блакить,
Під ними—Дніпро розливсь широкий,
На нім... —
О, горе, горе нам усім!... —
Її розпято,
Пречисті рученьки протято
І ноги босі — ганьба! жах! —
В важких повисли ланцюгах.
Дрібні дощі і ранні роси,
Палюча спека і згори,
Із півночи, вітри
Посікли праведнії коси,
Уквітчані колючим терном,
І мармур скорбного чола,
Засіяний крівавим зерном,
Повила смерти мла...
Погасли очі...
Поблідли смажнії уста...
А по горі
Навкруг хреста,
Якісь стрибали поторочі,
Літали з криком упирі,
Впивались в ночи, в серце, в руки
І тіло рвали на шматки,
Шипіли заздрісно гадюки,
На хрест сідали чорні круки,
І вили голодно вовки...

Се на Голготі,
В раю препишнім над Дніпром
Її покарано хрестом...

В глибокій муці і скорботі
Іван очей не одривав
Від дорогих обличчя рисок.
Палав в гадках напружних мізок,
І врешті — він Її пізнав.
„О, Нене рідна!" — він гукнув
І до хреста в підніжжа кинувсь...
І зникло все... Дніпро загув...
Іван прокинувсь...

ЧОРНІ ДІЯМАНТИ

РОМАН В ПЯТИ ТОМАХ
МАВРА ЙОКАЯ.
(Переклад з мадярського)

ПЕРШИЙ ТОМ.

ДРУГИЙ ТОМ.

(27)

Коли він прийшов до контеси, вона впала перед ним і поцілувала його коліна.

Священик підняв її.

„Отамтесь, графиня, поборіть вашу слабість. Становище в якім ви знаходитесь тепер, вимагає щоб ви зібрали всі свої духові і фезичні сили. Подумайте, що в цю хвилину окрім нас двох не має жисої душі в цім замку, бо двері, які провадять у двір, я замкнув. Заспокійтесь тепер, будьте розважні; глупота кінчилась. Ви можете бачити, що злий дух може коболодити лише в людськім тілі, і що він вигнаний."

„Що я маю робити?" спитала контеса — і намагалась не тремтіти.

„Візьміть мій лихтар, поки я вийду замкнути загратовані двері гробовця, щоб замок не був відчечений з цього боку — і вертайтесь тою дорогою, якою ми прийшли сюди, у вашу спальню, візьміть чайник і зробіть собі чаю, бо ви мерзнете."

„Маю я іти сама?"

„Згадайте приповідку: коли Бог зі мною, хтож проти мене? І ви не будете самі. Бачити примари є велика хороба, ліки були героїчні, я хочу бачити, чи вони помогли."

Контеса боялась.

„Перед чим тремтите ви? Перед скелетом в кутку? Ходіть зі мною."

І він взяв ліхтар, схопив руку контеси і повів Тойделінду до скелету. Там він відчинив двері довгої шкляної шафи.

„Ходіть сюди. Цей витвір проголошує не жах, а мудрість Бога. Кождий член цеї костяної будови зясовує таємницю, як Господь зробив смертного чоловіка паном землі. Погляньте на цей череп. На цім опуклім чолі написано право людини панувати. А цей простокутний профіль проголошує першенство білого племени над иньшими племенами. Цей череп учить нас, як багато ми завдячуємо ласці Бога, який сотворив нас такими і підніс над усіми сотворіннями і людськими расами. Вид черепа має будити не жах, а побожність в людських серцях; бо він є знаком найбільшої любови всемогучого до своїх вибраних, відзначених дітей."

Священик поклав руку контеси на череп склета.

Контеса перестала тремтіти. Вона чула, що слова цього чоловіка будять її до нового життя.

„Тепер ідіть у вашу кімнату, я зараз прийду до вас. Але я мушу ще згасити свічки на вівтарі, щоб не було небезпеки пожежі, коли вони догорять."

„Добре, я піду сама," промовила контеса. „За себе я вже не боюсь, але я турбуюсь за ваше життя. Коли ви тепер вийдете в темний коритар, то ці несамовиті може помстяться на вас; за цей час вони отямились, вони чигають і нападуть на вас."

„Про це я також подбав," промовив абат, витягаючи револьвер з бічної кишені. „Я був приготований мати діло також з убивцями. Отже ідіть во імя Боже вперед контеса."

Тойделінда взяла ліхтар і пішла скрізь довгу салю бібліотеки.

Священик дивився на неї, поки вона не вийшла за двері.

Абат Самуель поспішно вернувся до гробовця і подався звідти до коритару, де в цинковій тарільці полихало ще блакитнувате полумя.

„Алькоголь перемішаний з сальміяком!" пробурмотів собі абат. „Це є те, чого злякався пан. Магок." Поблизу лежало довге простирало біля черепа. Абат відсунув начиння з полумінем у куток. Він знав, що при стрічі в темряві для одного противника нема вигоди, коли він освітлений; потім він обережно пішов вперед по темному коритару. Він не стрінув нікого. Вони всі втікли і може отямились ще. Загратовані двері стояли відчинені. Він замкнув їх і витягнув ключ. Тоді він вернувся до гробовця і замкнув також тут двері знутри. Потім він загасив свічки на вівтарі. Останню з них він полишив горіти і освітлював нею собі дорогу до кімнати контеси.

Він знайшов контесу при столі біля паруючого чайника.

Вона послухалась його.

Коли абат Самуель вступив до кімнати, контеса зложила побожно руки і пролебеділа: „Мій святий! Мій апостол!"

„Мені не належаться такі високі титули, графиня," промовив абат. „Я задоволений, коли я заслуговую титул людини. Ви бачите, що я не доконав жадних чудес, бо я мав діло лише з смертними людьми. Щоб відібрати цій події кожду подібність до чудодійности, я всім скажу також, як я прийшов сюди скрізь так багато замкнених дверей. Але я прошу вас, спочатку налити собі чаю, і коли ви ушануєте мене своєю гостинністю, також мені, бо я трохи схвильований минулими сценами; — а тоді ми поговоримо про цю справу, як балакають нудними зимовими вечерами про звичайні випадки."

Контеса налила собі і свому гостю чай і сіла вигідно в своїм фотелю, загорнувшись теплійше своїм шовковим бурнусом. Їй все ще було зимно..

„Отже в тім, що я маю тут діло з цілком звичайними людськими штуками, я був переконаний зараз-же по перших інформаціях," почав абат. „З того, що мені оповів священик я міг зробити такі висновки: ті, що роблять в ночи тут внизу галас, можуть бути лише домовцями. Для чого їм потрібний цей галас? Це зясовує мені та ситуація, яку ви самі сотворили тут навколо себе; ви оточили себе самими служницями, до яких не сміє наблизитися открито жадний мущина. Тому вони хопились за иньші засоби, щоб уможливити собі свої грішні сходини і оточили себе жахом примарів, щоб ви не викрили їх бройння. Колиб вони провадили свою грішну розпусту тишком, шепочучи, ви давно вже напалиб на слід цеї справи. З того, що священик Магок з своїм паламарем втік скрізь загратовані двері, я зрозумів, що скрізь ці двері пускають в замок мущин, та що паламар мусів бути втаємничений в змову. Далі я міркував собі так: щоб жінки могли пройти з замку до гробовця, вони мусіли обовязково проходити скрізь коритар пивниці; а коли вони опускають таким чином кімнати, то вони напевно полишають двері відчиненими, щоб повертаючись пізнійше не звернути нашу увагу оддімкненнем дверей. По обличчю, очах, та цері товаришуючої вам дами виразно помітно, що ця жінка жадібна до втіх і охоче пє. При першім обіді я побачив, що вона також лише удає цнотливість. Вона заперечує уживанне спиритних напоїв. Я її бачив наскрізь. Я не мав найменьшого сумніву, що я знайду всі двері відчиненими. Щоб не робити жадного шуму, я пройшов пішки до дверей саду. Численні сліди провадили туди по свіжому снігу; я знав, що товариство знов вкупі. Від одчинених дверей саду провадили сліди до загратованих дверей передвірку гробовця. Вони були лише причинені. Права частина передвірку провадить до гробовця, ліва до коритару пивниці. Я пройшов по його сходах і знайшов також ці двері відчинені. Тепер я числив певно на те, що і всі иньші двері я знайду відчиненими. Це так і було. Тепер лишається ще одно велике питаннє. Найблища кімната графині є гардероба. Двері її замкнені не ключем, а засовкою, пружину котрої ви порушуєте тут з вашого внутрішнього покою. Але ці двері мусять бути також відчиненими; я зробив цей висновок з сукні пересяклої тютюновим димом. Ці жінки, думав я, крадуть для своїх нічних оргій шовкові сукні графині. Буйність любить роскіш. Як можуть бути ці двері відчинені? Це також можна зясувати звичайним способом. Коли ви ідете до вашої спальні, всувають швидко ніж перед засовкою дверей гардероби. І коли ви натискаєте пружину затвору, язик засовки натикається на лезо ножа, відскакує назад і двері лишаються незамкнені. Цей ніж стирчить і, тепер ще там. Таким чином ви, графиня, спали що-ночі при відчинених дверах, наражені на розбишацькі напади, покинуті, злякані на смерть примарним галасом, щоб ви не насмілилися вийти з вашої кімнати і не зважувалися покликати своїх слуг. Графиня, це була страшна кара для вас."

„Кара!" прошепотіла графиня зблідши.

„Так, кара, бо ви заслужили це страждання."

Тойделінда подивилась перелякано на абата.

„Графиня!" промовив абат суворо. „Ви маєте на вашій душі велику частину вини тих, які з вашого оточення потрапили на злий шлях. Ви допровадили їх до цього. Ваш капризний настрій, ваші дивоглядні вигадки примусили цих жінок до брехливости і їх ганебного способу життя. Природа карає тих, які повстають проти неї, а ви повстали проти природи, замкнувшись від світу протягом довгого шерегу років і вірили, що ви можете відокремити і иньших від світу. Це була велика помилка і вона не лишилась без помсти. Тепер ви стоїте перед двома суддями. Один з них небо, другий світ. Нібо готове гніватися, світ готовий сміятися. І грім неба і глузливий сміх світу будуть однаково болючі для вас. Чим-же ви хочете боронитися проти цього?"

Контеса впала закаменівши назад на поруччя свого фотелю. По так раптово наступивших переляках, огірченнях і гідотах мала вона тепер ще терпіти збуджені докори совісти! Ця мука перевисшала всі перенесені досі страждання.

Наступила глибока мовчанка.

І в часі цеї довгої тиші в душі контеси звучали слова: „Чим хочете ви боронитися проти гніву неба і глузливого реготу світу?"

(Дальше буде).

Ярослав Береза.

ОСТАННЯ НІЧ В ГАЛИЧИНІ

Ніч.

Гармати воркочуть понуро. Від їхнього віддиху дрожить земля, задзвенять час від часу вікна, та стрепенеться світло в кімнаті. Понурий гук змагається, то стихає, але все близше і близше підходить.

На заході червона луна застелила пів неба, та мішаючись з димом малює на темно-блакитному небі якісь привидні образи, якісь страхіття дивовижні. Здається, що крові не стало місця на землі, не могла всякнути, та піднялась густою парою високо на небо і спаде звідтіль кровавим дощем, що загасить сі пожежі, які поклала ляцька рука, а їх самих затопить у собі, у тій самій, ними пролитій крові.

Якась невидима рука викидає високо в гори снопи іскор, окутані чорним димом, а вони розсипуються під тихими зорями і дрібним дощем падуть на землю, лишаючи за собою ясні пасмуги. Стовпи чорного диму підниманоться в гору й на кровавому екрані зявляється страшний, чорний великан, що за хвилю перемінюється у семиголового казочного смока, з якого пащей бухає огонь. Він мчить десь у безвісти, розливається у просторі й робить місце иншим страховищам, що табунами гонять за собою, кидаються на себе і знова зникають.

Під хатою пес на припоні став на задних лапах, передні підняв у гору, задер морду, переляканими очима дивиться на небо і протяжно жалібно виє. Відповідає йому другий, третій пес. Ціле село наповнює одно скажене виття, то тихше, то голоснійше, виття болю, якоїсь розпуки страху, що переходить у проймаюче дрощем, безрадне скавуління.

Нараз страшний гук перериває сей пекольний концерт. Здається земля задрожала у своїх основах, здрігласъ з переляку й розпалася на кілька частий. Се мабуть наші висадили у воздух недалекий міст. Пси перелякані прилягли до землі, замовкли на хвилю, щоб опісля ще з більшим завзяттєм продовжувати пеан божевілля.

Отаман К... нервовими кроками ходить по кімнаті й диктує диспозицію. Останній наказ на Галицькій Землі.

Сталось!

Те, про що кождий навіть думати боявся, а що все висіло над нами, пригнітало своїм безмежним тягарем, те, що й найясніші думки сповивало сірим окуталом та душило їх, надійшло сьогодня.

Завтра...

Телефон що хвиля перериває нам писанне, дзвенить уривчасто, нервово, дрожить, затинається, то захриплим рохкотанням доповняє музику страшної ночі. Се „галльо", вічне галльокане, до розпуки довести може. Що хвиля треба вставати і йти до апарату. Питання, відповіди, голошення, накази міняються одні за одними.

Писанне диспозиції скінчилось.

Пишемо ще листи до своїх рідних, що лишились десь там далеко, де тепер хозяйнують Ляхи. Пишемо, та не знаємо, чи до живих, чи до мертвих, чи дістануть вони коли ті письма, чи може й наших найблищих так як тисячі инших, вимордували вже ляцькі розбишаки...

Прийшла до нас хозяйка. Ми передали листи, сказали як, куди й коли має їх відіслати. Вона бліда з вогкими, переляканими очима, всадила письма за пазуху й обіцяла вислати, як перейде ляцька навала.

Телефоністи поволи відчіплюють апарати, звивають дроти.

Виходжу на двір.

Видко палаючі села. Багрова луна раз блідне, набирає краски блідої рожі, то знова темніє, чорніє, як застигаюча кров.

Виттє собак не втихає.

В селі гамірно, чути придушені крики, скрипіт коліс, тарахкотіннє возів. Часом зареве корова чи віл, а десь відізветься широкий кінський регіт.

Іду селом.

Люди не сплять.

У кождій хаті світло. Крутяться якісь тіни. Біля хат видко гуртки людий. Щось говорять придушеним голосом. На деяких подвірях навантажують вози, серед плачу дітий і нарікання жінок. Се збираються в дорогу, невідому путь, цілі родини.

Не хочуть остатись у ляцькому раю.

Видко чорні сильветки по полях, що згорблені, з клунками на плечах ідуть у напрямку ліса, ховати майно...

Стрічаю сивого дідуся, що шкультуючи, шепотить старечими губами „да будет воля Твоя" і жене кілька коровят, односке його і його дітей майно.

Дорогою чвалують часом вістові й сухий стукіт кінських копит мішається з гуркотом коліс, переїзджаючих возів.

На майдані маячіють сірі ряди обозних возів. Візники метушаться, запрягають коні. Понуро палахкотять ватри, а при них гуртками сидять стрільці з похиленими головами. Полумінь огнів то червоно, то синьо, то блідо малює їх закурені лиця. Не несеться пісня, як звичайно, не чути стрілецького сміху, не чуть і голоснійшої розмови. Мовчки сидять, стиснувши губи, як загробні тіни.

Здається над цілою землею розпростер свої чорні, зелізні крила тяжкий сум і безмежний біль, та, опускаючися щораз низше, здусять своїм тягаром, спалять своїм віддихом усіх без виїмку.

В садку, біля дороги бачу молодого стрільця, що тулить до себе шльохаючу дівчину. Шепоче їй щось. Вона закинула руки на шию любого хлопця, а голову сховала на його груди і гірко ридає.

Підходжу до гуртка людий, що стоять недалеко церкви. Кількох чоловіків і жінок. Деякі плачуть. Я пристанув, бо бачу знакомих.

Підходять до мене.

— „Чому лишаєте нас сиротами?" — питають мене.

Щож їм сказати!

Яку розраду дати, коли тобі самому серце мало не розірветься з болю, а голова не трісне на кусники від страшних думок?

— Ми вернемо, вернемо колись,... але горе тоді Ляхам, горе... Сильні будьте... Чекайте...

Селяни дивляться так сумно, пресумно, що здається тобі, туй-туй вибухнуть якимсь страшним плачем розпуки, що впадуть долів і почнуть бити головою об землю, як на похороні когось найдорощого об віко трумни.

Похорон мрій народу...

Похорон волі...

Не дзвонять їй дзвони, а пращають її понурі гуки гармат, трісків крісів, зойки ранених, плач тих, що лишались...

Кровава земля і кроваве небо значать ляцьку дорогу.

Нас плач пращає, а їм на зустріч несеться виттє псів.

Йозефів, липень 1921.

ЯК ЖИЄ ПАПА ПІЙ XI

Одна римська газета так описує спосіб життя папи: Папа Пій XI. йде на спочинок після півночі, тому встає щойно о 7. год. рано. Опісля відправляє службу божу в сусідній, червоним дамаском вибитій, каплиці. На цій приватній службі божій дуже рідко бувають сторонні люде, пр. посли і амбасадори, або свояки папи. Одначе свояки не мешкають у Ватикані, лише в готелі. Папа Пій XI., цілий день є зудітий у білій сутані й білій шапочці, нагрудях з хрестом висаджуваним діяментами. Після служби божої снідає у дуже скромно умебльований світлиці: каву з молоком, одно яйце і кілька булочок. Перед 9. год. іде до своєї приватної бібліотеки; там при бюрку, на якім є хрест із слоневої кости, жде на кардинала Ґаспарі. Кардинал приходить точно о 9. год. і здає папі звіт біжучих справ церковної політики.

О 10. год. принимає папа на авдієнції кардиналів, радників духовного стану і ин. для підпису документів, у яких розходиться про важні рішення. Опісля приймає папа епископів, італійських і заграничних епархій. Вони дають йому звіт із стану своїх епархій. Тимчасом ждуть члени дипльоматичного корпуса, окредитованого при папській столиці. Папа володіє дуже богато европейськими мовами. Авдієнції тривають довго. Вже доходить 2. год., а папа все ще принимає делегації шкіл ведених ріжними черничими чинами. В передпокою до авдієнційної кімнати ждуть усе ще монахині з своїми учениицями, духовники ріжних чинів у своїх характеристичних ношах, семинаристе всіх націй й сотки мирян. З поміж мирян тепер найбільше ірляндських і американських горожан.

Після закінчення збірних авдієнцій, папа заповів уже прийняття на слідуючий день. Товариш державного секретаря щераз явився у папи в важній справі, головно, коли ходить про офіціяльну ноту, яка має пополудни відійти до редакції „Оссерваторе Романо". І ось уже 3. година. Папа вертає до приватного мешкання, щоби пообідати.

Недавно відійшов папський кухар. Тепер кухнею папи заряджує старенька бабуся Сара Лінда. Вона заряджувала вже від більше як 40 літ домом батьків Раті (цебто теперішнього папи). Папа обідає сам, згідно з старим звичаєм. Зараз після обіду чи погода чи дощ іде папа у ватиканські огороди. На прохід їде повозом з одним духовником. Папа висідає біля ватиканської вартівні і прохожується дві години по тінистих алеях при фонтанах. Коли на дворі холодно по білій сутані носить іще червоний папський плащ, а на голові червоний, ширококрисий, золотом обшиваний капелюх.

Ледви вернувся папа з проходу, береться зараз до праці. В авдієнційних кімнатах на другому поверсі засвічено вже свічники, там ждуть уже люде на приватні послухання. Ті авдієнції тривають звичайно до 8. години. Опісля папа вечеряє, молиться й знову сідає до бюрка, де працює до пізної ночі. Приготовляє апостольські листи й инші документи, перечитує промови для запамятання, щоби їх слідуючого дня виголосити перед прочанами, або читає якісь дуже важні акти, які заосмотрює примітками. Щойно пізно після півночі йде на спочинок.